

ЕСТЕТИЧНІ КООРДИНАТИ ШЕЙМАСА ГІНІ

Проаналізовані естетичні погляди Шеймаса Гіні. Досліджено його бачення поезії, вірша та постаті поета. Проаналізовано ряд раніше не розглянутих в українському літературознавстві есе.

Ключові слова: Шеймас Гіні, естетика, естетичні погляди, поезія, поет, вірш.

Шеймас Гіні – ірландський письменник, поет, викладач та перекладач, лауреат Нобелівської премії з літератури 1995 року. Його вірші демонструють високий художній рівень, а есе – глибину філософської думки та широту інтелектуальних пізнань. **Актуальність** роботи зумовлена тим, що творчість Шеймаса Гіні недостатньо досліджена у сучасному літературознавстві, зокрема українському. **Метою** роботи став аналіз естетичних поглядів Шеймаса Гіні, що відобразилася його творчості. **Об'єктом** дослідження обрана творча спадщина Шеймаса Гіні. **Предмет** дослідження – естетичні погляди Шеймаса Гіні, відображені у його есе.

Перш ніж говорити про естетичні позиції Шеймаса Гіні, виникає логічна потреба визначитися з термінологією. Існує багато дефініцій естетики, як, наприклад, "наука про прекрасне, художнє освоєння дійсності, про загальні закони краси і художньої творчості" [3, с. 243] чи "філософська наука про сутність загальнолюдських цінностей, їх народження, буття, сприйняття і оцінку, про найбільш загальні принципи естетичного освоєння світу в процесі будь-якої діяльності людини, і перш за все в мистецтві, про природу естетичного і його різноманіття в дійсності і в мистецтві, про суть законів творчості, про сприйняття, функціонування і розвиток мистецтва" або "філософське вивчення якостей, які роблять щось предметом естетичного інтересу, а також вивчення природи естетичних цінностей і суджень" [1, с. 12]. Два останніх визначення є дещо заплутаними, оскільки у самих цих визначеннях присутні категорії естетичного освоєння світу, природи естетичного, естетичного інтересу та естетичних цін-

ностей, які мали б визначатися з дефініції естетики, що створює у визначенні внутрішню суперечність. Говорячи про естетичні погляди Шеймаса Гіні, ми воліли б прийняти гегелівське визначення естетики як "філософії художньої творчості" [2, с. 7]. Такий вибір обумовлений тим, що, говорячи про творчість конкретних поетів зокрема, або про поезію як таку, не оминаючи формальних чи змістових аспектів, Гіні все ж намагається вивести свої судження на загальнофілософську площину.

Якщо говорити про естетику як філософію художньої творчості, то, вочевидь, найбільш близьким видом творчості для Шеймаса Гіні була поезія. У своїх есе письменник дає визначення поезії, але, з огляду на жанр, від Гіні годі чекати словниково-академічного визначення. Його формулювання контекстуальні, часто тяжіють до афористичності. Наприклад, таким є визначення "поезія – це голос, що запам'ятовується" [5, с. 419]. Не менш афористичними та водночас глибоко філософськими є визначення: "Поезія [...] – скарбниця образів такої внутрішньої непохитності, що для розуму, який осягає, неможливо пройти повз це потенційне джерело сенсів" [4, с. 198], або "Поезія це скоріше не шлях, а поріг, до якого один постійно підходить, і від якого інший постійно йде, при цьому читач і письменник отримують у різний спосіб досвід бути одночасно покликаними та випровадженими" [5, с. 208]. Розмірковуючи про роль поезії у сучасності в лекції, прочитаній у Ліверпульському університеті ("Timeand Again: Poetryand The Millennium"), Гіні говорить так: "Коли ми чуємо слово "тисячоліття", ми не думаємо відразу про його математичне або історіографічне значення. [...] Взагалі, це слово змушує нас насторожитися, щоб вловити якийсь важливий, але вислизаючий сенс; [...] Поезія є мистецтво, яке саме прагне схопити ці вислизаючі сенси і з'єднати їх з нашим повсякденним досвідом" [4, с. 194]. У тій же лекції письменник дає ще одне визначення: "Поезія є спосіб повернутися і пережити заново те, що вже одного разу було. Повернутися не в звичайному згадувально-ностальгійному плані, але в формі нового актуального переживання і переосмислення. В рамках вірша ми тимчасово звільнені від імперативів боргу, моралі, політики, навіть релігії. Це не означає, що вони повністю забуті; ми звільнені не начисто, а ніби умовно; але у той час, поки триває вірш, наше ставлення до свого

життєвого досвіду і своїх обов'язків має право на різні свавільні примхи і ухили" [4, с. 199]. Шеймас Гіні вбачає різноплановість поезії як явища у багатьох аспектах: "Взяте як таке, слово "поезія" одночасно випромінююче і непіддатливе. Для різних людей воно означає настільки різні речі, що є скоріше натяком на якесь значення, ніж точно визначеною лексичною одиницею. Але це не повинно нас бентежити, коли ми стверджуємо його номінальну цінність для однієї людини окремо або для всіх разом. З одного боку, це слово означає сукупність всіх вже існуючих віршів, таємний запас нашої рідної мови, а також всіх інших мов. [...] З другого боку, поезія – це можливість нового. Це іменник, що прагне стати дієсловом: іменник – тому що, як витвір мистецтва, вірш має зберігати певну істотність, – але з характером дієслова, тому що воно являє собою акт думки і акт творіння" [4, с. 197–198]. Така подвійність поезії може завдячувати тому, що, згідно думки Гіні, поезія виникає з подвійності людської природи: "З цієї подвійної людської здатності – одночасно тягнутися і до добре відомого, безпечно-го, і до випробувань та вдосконалень, саме з цієї подвійності поезія виникає та спрямовується" [5, с. 51–52]. У "The Government of the Tongue" письменник цитує Євангеліє від Іоанна, а саме історію про жінку, звинувачену у перелюбстві, яку фарисеї привели до Ісуса, і спитали що з нею робити – закон каже побивати таких жінок камінням. Ісус не відповів нічого, пишучи щось пальцем на землі. Коли ж його продовжили питати, він відповів "Хто без гріха, хай перший кине у неї камінь". Шеймас Гіні порівнює поезію із тим письмом Ісуса на землі: "Поезія, як і писання [на землі], є довільним і маркує час у всіх можливих сенсах цієї фрази. Вона не говорить натовпу обвинувачів або безпорадній обвинуваченій "Зараз рішення визначиться"; вона не має бути корисною чи діючою. Замість цього, в розломі між тим, що станеться, і тим, будь-що б ми хотіли, щоб сталося, поезія утримує увагу на просторі, діє не як відволікання, але як чиста концентрація, зосередження нашої уваги і звернення її на нас самих. Це те, що дає поезії її керівну силу" [5, с. 208]. Говорячи про взаємодію поезії з простором, Гіні стверджує, що вона не просто здатна зосереджувати на просторі увагу, навіть більше: "Поезія створює простір, на якому, говорячи словами Єйтса, дух може "потай тріумфувати" " [4, с. 200].

Важливою якістю зрілої поезії письменник називає таку: "Властивість дійсно зрілої поезії – не ухилятися від жодного з питань, які може поставити перед нею змушений розум" [4, с. 59]. Шеймас Гіні пише про самоствердження поезії: "Поезія стверджує себе за допомогою здійснення своїх власних виразних сил. У цьому читанні мові (яка є одночасно особистим подарунком поета і загальним ресурси самої мови) було надано право керувати. Поетичне мистецтво виявляє владу у самому собі. Як читачі, ми готові керуватися його правотою, не дивлячись на те, що правота досягається не морально-етичними вправами розуму, але самостверджуючими діями, які ми називаємо натхненням..." [5, с. 197]. Письменник розмірковує і про парадокси поезії, згадуючи наведену вище біблійну історію: "Ось великий парадокс поезії і образного мистецтва в цілому. Зіткнувшись з жорстокістю історичного натиску, вони практично непридатні. Проте вони вивіряють нашу особливість; вони засягають і зміцнюють руду самоті, яка лежить в основі кожного індивідуалізованого життя. В якомусь сенсі ефективність поезії нульова – жоден лірик ніколи не зупинив танка. В іншому сенсі, вона безмежна. Це як писати на піску перед обличчям обвинувачів і обвинуваченої, позбавляючи мови і водночас оновлюючи їх" [5, с. 207].

Окрему увагу Шеймас Гіні приділяє віршу: "Якщо календарне літочислення, як я припустив вище, це спосіб протистояти нескінченності, вірш, літературний твір – це наш спосіб протистояти випадковості та ілюзорності" [4, с. 199], "Гарний вірш дозволяє нам твердо стояти на землі і вітати головою у хмарах одночасно" [5, с. 51–52]. Дуже лірично і метафорично говорить Гіні про виникнення цієї поетичної одиниці: "...ступінь образного доступу, де ми відчуваємо вірш як подарунок, що виник або зійшов поза контролем поета, де прямий контакт встановлюється із коморою зображень, сном-мотком, словом-скарбом, правдою-печерою – будь-яким місцем з якого може виникнути вірш..." [5, с. 248]. У своїх есе письменник означає такі властивості віршів: "Будь-який вірш, прочитаний у слушний момент, дає нам можливість ніби знову пережити те, що вже прожите. Більше того, щоб виникло відчуття пізнання, не обов'язково, щоб вірші говорили про знайомі предмети чи близькі часи. Важлива тільки та "внутрішня непорушність" яка, за словами Ка-

львіно, дає право на увагу читача і робить вірші потенційними джерелами сенсів" [4, с. 201–202]; "Одна з головних функцій вірша, в решті решт – задоволення певної потреби самого поета. Досягнення шуканої формальної і музичної досконалості віршів є виправдання його існування" [4, с. 55]. У "Timeand Again: Poetryand The Millennium" Гіні дає розлогу метафору для пояснення природи і важливості вірша у сучасності: "Обсяг і різноманітність нових інформаційних технологій воістину приголомшують. Дивитися на екран інтернету – все одно що незахищеним поглядом дивитися на затемнення сонця. Він може швидше засліпити, ніж просвітити. У цьому випадку потрібен якийсь еквівалент "пінкарти" – картонки з дірочкою, яку можна тримати перед собою, повернувшись спиною до сонця, – щось, що пропускає крізь себе картину того, що відбувається, одночасно оберігаючи нас від небезпеки бути засліпленими. Вірш, взагалі культурну спадщина в цілому, і є таким еквівалентом "пінкарти". Тримайте його перед реальністю, і він спроектує вам все нові і нові образи, що дають змогу побачити світ, в якому ми живемо, в доступному осягненню світлі" [4, с. 204].

У своїх есе Гіні приділяє увагу й особі поета: "Поет як чарівник, дотиком руки змінює ролі та плете небилиці, не без непрямих натяків і каральних задумів щодо своєї публіки" [5, с. 139]. Шеймас Гіні називає риси, різкі на перший погляд, але необхідні для поета: "Я припускаю, що ця безапеляційність, ця явна зарозумілість – зразкові для художника, правильні та навіть необхідні для нього, щоб наполягати на своїй власній мові, своєму власному баченні, власному колі повноважень. Часто буде здаватися, що це безвідповідальність або штучність, іноді – черствість, але з точки зору художника це акт цілісності, або хитра дія, щоб захистити цілісність" [5, с. 106].

Прикладом для поета, що наближається до середнього віку, Гіні вважає Вільяма Сйтса: "Він, справді, ідеальний приклад для поета, що наближається до середнього віку. Він нагадує що вам, можливо, доведеться пройти переробку та тяжку працю, якщо ви шукаєте задоволення від завершеності; він непокоїть вас натяком, що, якщо вам вдалося зробити один вид віршу у власний спосіб, ви маєте відійти від того способу та звернутися до іншої сфери свого досвіду, поки ви не отримаєте новий голос і не зможете

повністю висловити цю сферу. Він закликає вас випробувати переливання енергій від власне поетичних форм, показує, як відхилення від метра може розширити ресурси голосу. Він доводить, що обдумування може бути настільки потужним, що воно стає синонімом натхнення. Перш за все, він нагадає вам, що мистецтво передбачуване, що воно є частиною творчого поштовху самої цивілізації..." [5, с. 116]. Можемо підсумувати, що Гіні вбачає необхідною рисою для поета самовдосконалення, та при наближенні до середнього віку поет не має залишатися у певній обмеженій сфері, у якій досяг успіхів, а повинен розширювати поле своєї творчості та не припиняти працювати над собою як митець.

У есе про американську поетесу Сильвію Плат Гіні на її прикладі виділяє три етапи становлення поета: "Я знаходжу в її поетичному шляху три етапи, які, як видається, є прикладом трьох ступенів поетичних досягнень" [5, с. 239]. На першому етапі "створення поезії було самоціллю та прагненням", другий етап – "суспільних відносин і емоційної переконливості, де совиний крик віршу стимулює відповідну совумрію в аудиторії і "вражає... як спогад"", третій – "той, в якому абсолютним обов'язком вірша стає поступитися прагненням поетичній інтуїції і поетичному знанню" [5, с. 247]. Поетична інтуїція та поетичне знання Гіні ставить поруч, потужне обдумування на його думку може зрівнятися з натхненням. Відтак Гіні знову оприявнює подвійну природу поезії, для досконалого творення якої митцю потрібне не тільки натхнення, але і гострий розум, над тренуванням якого поет повинен постійно працювати.

Розмірковуючи про поезію та її творців, Шеймас Гіні розуміє, що митець не існує виключно у творчій площині, на нього так чи інакше впливають соціальні та політичні обставини. "Перший момент, який я хочу підкреслити: глибокий зв'язок між поетичною технікою та історичною ситуацією. [...] Другий момент – наполягаю на тому, що ідея поезії як символічний дозвіл протилежних істин, ідея віршу, який існує в царстві, окремому від дискурсу політики, не звільняє його або поета від політичної відповідальності" [5, с. 129]. Гіні згадує зв'язок з політикою власного покоління: "Я думаю, що письменники мого покоління бачили саму свою появу в якості авторів як частину "закваски". Це факт, що літературний процес у дії був сам по собі новим

політичним станом, і автори не відчували необхідності звернутися до специфічних політичних питань, оскільки вони припустили, що тонкощі та припущення їх мистецтва були саме тим, що вони мали внести своїм вкладом в грубощі і нетерпимості суспільного життя" [5, с. 127]. Відтак Гіні вказує на можливість нерозривності політики, суспільного життя та мистецтва, коли витвір останнього одночасно є внеском у два перших явища. І водночас, на думку Гіні, політика і мистецтво можуть бути двома різними сторонами, кожна з яких тягне митця до себе: "Поет розтягнутий між політикою і трансцендентністю, та часто зміщується від впевненості в одній позиції до своєї схильності бути зворушеним обома позиціями – скоріше негативна, а не позитивна здатність" [5, с. 129]. Обираючи між цими двома сторонами, цими двома позиціями, Шеймас Гіні визначає кінцевий вибір, який змушений зробити поет: "Справа в тому, що поезія – це окрема реальність, і незалежно від того, скільки поет може поступатися корективам соціального, морального, політичного тиску та історичній реальності, в кінцевому підсумку вірність повинна бути вимогам і обіцянням мистецтву" [5, с. 200].

Отже, основними точками у естетичних координатах Шеймаса Гіні є поезія, поет і вірш. Поезія для Гіні – це голос, що запам'ятовується, скарбниця ідей та джерело сенсів, мистецтво, якому вдається піймати важковловимі сенси і з'єднати їх з нашим щоденним досвідом, спосіб знову пережити та переосмислити своє минуле, сукупність всіх існуючих віршів і водночас можливість творення нового. Вірш для Шеймаса Гіні – це те що дозволяє твердо стояти на землі та витати головою у хмарах одночасно, це спосіб протистояти випадковості та ілюзорності, проєктор нових образів, що дозволяють побачити світ в доступному для осягнення світлі. Поет, на думку Гіні, має вміння відстоювати свої погляди та постійно вдосконалюватися, як митець, і, хоча не може існувати поза соціуму та політики, але має залишатися вірним вимогам і обіцянням свого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Борев Ю.* Эстетика: Учебник / Юрий Борев – Москва: Высшая школа, 2002. – 511 с.
2. *Гегель Г.* Эстетика. В 4-х томах. / Георг Гегель. – Т. 1. – М : Искусство, 1968. – 330 с.

3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ. Академія, 1997. – 752 с.

4. *Хини Ш.* Чур, мое! : избр. эссе и стихотворения: [перевод] / Шеймас Хини ; [предисл. Г. Кружкова]. – Москва : Текст, 2007. – 297 с.

5. *Heaney S.* Findes keepers Selected prose 1971–2001 / Seamus Heaney. – London : Faber and Faber – 452 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.16

С. И. Кондратьева, студ.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЕСТЕТИЧЕСКИЕ КООРДИНАТЫ ШЕЙМАСА ХИНИ

Проанализированы эстетические взгляды Шеймаса Хини. Исследовано его видение поэзии, стиха и личности поэта. Проанализирован ряд ранее не рассмотренных в украинском литературоведении эссе.

Ключевые слова: Шеймас Хини, эстетика, эстетические взгляды, поэзия, поэт, стих.

S. Kondratieva, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ESTHETIC COORDINATES OF SEAMUS HEANEY

The article analyzes the esthetic views of Seamus Heaney. His vision of poetry, poem and personality of the poet have been studied. A number of essays previously not considered in the Ukrainian literary criticism have been analyzed.

Keywords: Seamus Heaney, esthetics, esthetic views, poetry, poet, poem.

УДК 821.161.2

Н. В. Костенко, д-р філол. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТИЛЬ І ВІРШ ЛІРО-ЕПІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ БОРИСА ОЛІЙНИКА "ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ"

Розглянуто міфопоетичну та віршову структуру одного з кращих ліро-епічних творів видатного українського поета Бориса Олійника "Таємна вечеря" (1995).

Ключові слова: Борис Олійник, міф, Христос, Іуда, відступництво, ритм і смисл, дольник, тактовик, верлібр.